

Socialnämnden

Remiss av SOU 2022:38, Alla tiders föräldraskap – ett stärkt skydd för barns familjeliv, del 1 och 2.

Förslag till beslut

- Socialnämnden ställer sig bakom yttrandet som svar på remissen och lämnar det som sitt eget.
- Paragrafen förklaras omedelbart justerad

Sammanfattning

Regeringen har gett en särskild utredare i uppdrag att, med stöd av sakkunniga och en expertgrupp, göra en översyn av föräldraskapens regler om föräldraskap och reflektera över om något annat/ytterligare behöver göras kring de familjerättsliga reglerna för att underlätta för familjer där fler än två vuxna tar föräldraskap. Detta med utgångspunkt i barnets bästa och med målsättning att skapa en mer sammanhållen, könsneutral och jämlik reglering om föräldraskap samt regler om föräldraskap som är anpassade till olika familjekonstellationer. Med anledning av denna utredning har ärendet lämnats på remiss och Region Gotland har utsetts till remisskommun.

Verksamhet inom Region Gotland som i hög grad är berörd av föreslagna förändringar är familjerätten inom Individ- och familjeomsorgens enhet för familjehem och familjerätt. Denna enhet har med anledning av detta givits möjlighet att delge sina synpunkter på förslagen. Enhetens synpunkter inkluderas i socialförvaltningens bedömning.

Utredarens förslag innefattar en rad förändringar där socialförvaltningen i detta remissvar beaktar förslag kopplade till;

- Föräldraskapens regler om föräldraskap
- Utökade möjligheter till adoption
- Åtgärder för familjer där fler än två vuxna tar föräldraskap

Utredarens förslag föreslås träda i kraft från och med 1 januari 2024.

Socialförvaltningens sammantagna bedömning är att utredningens förslag till förändringar i likhet med utredarens syfte ger en tydligare och mer modern föräldraskapsrättslig reglering, utökade möjligheter till adoption och åtgärder som ger bättre förutsättningar för familjer där fler än två vuxna tar föräldraansvar vilket innebär förändringar av stor betydelse för enskilda.

Socialförvaltningen är av uppfattningen att införandet av ordet *förälder* i stället för moder alternativt fader verkligen ger en mer jämställd lagstiftning oavsett familjekonstellation.

Socialförvaltningen bedömer dock att barn som tillkommer genom äggdonation inte inkluderas på ett jämställt sätt i de nya förslagen, att det blir problematiskt och oklart om det blir frivilligt för kommuner och regioner att godta föräldrafullmakter samt att förslaget att ge barn över 12 år möjlighet att kunna få en föräldrafullmakt att upphöra att gälla är att lägga väldigt stort ansvar på barn och unga.

Socialförvaltningen bedömer även att en alltför stark tro läggs på att en rättsprocess ska lösa frågan om umgänge mellan barn och en social förälder.

Konflikter och rättsprocesser gynnar inte relationer utan leder ofta till att socialnämnden medverkar till att utsätta barnet för ännu en uppslitande situation.

Ärendebeskrivning

Regeringen har gett en särskild utredare i uppdrag att, med stöd av sakkunniga och en expertgrupp, göra en översyn av föräldraskapets regler om föräldraskap och ta ställning till om något annat/ytterligare behöver göras med de familjerättsliga reglerna för att underlätta för familjer där fler än två vuxna tar föräldraansvar. Detta med utgångspunkt i barnets bästa och med målsättning att skapa en mer sammanhållen, könsneutral och jämlik reglering om föräldraskap samt regler om föräldraansvar som är anpassade till olika familjekonstellationer.

Verksamhet inom Region Gotland som i hög grad är berörd av föreslagna förändringar är familjerätten inom individ- och familjeomsorgens enhet för familjehem och familjerätt. Denna enhet har med anledning av detta givits möjlighet att delge sina synpunkter på utredarens förslag.

Den föräldrarättsliga regleringen

Den svenska föräldraskapsrättsliga regleringen uppges vara en av de mest moderna i världen beträffande innehåll. Exempelvis är förutsättningarna för samkönade par desamma som för olikkönade par. Samtidigt har inte regelverket i sin helhet setts över och det bedöms vara invecklat och svårbegripligt samt att strukturen bygger fortfarande i stor utsträckning på att föräldrar är en man och en kvinna som fått barn tillsammans genom samlag samt att det finns tre rättsliga föräldrar; ”mor”, ”far” och ”förälder enligt 1 kap. 9 § föräldrabalken”. Detta ger att situationer regleras i olika paragrafer och det krävs både kunskap om regelverket i stort och om hur reglerna förhåller sig till och påverkar varandra.

För att komma åt detta bedömer utredaren att det krävs en genomgripande förändring och förenkling av den föräldraskapsrättsliga regleringen och för att kunna göra det behöver de olika termerna för föräldraskap avskaffas. Utredaren föreslår därför att ”mor”, ”far” och ”förälder enligt 1 kap. 9 § föräldrabalken” – ersätts av ”förälder” och att bestämmelser som reglerar samma situation förs samman i gemensamma paragrafer.

Utredaren föreslår också att den oskrivna principen att den som fött barnet är barnets förälder ska fastställas i lag samt att grunderna för att häva ett föräldraskap ska förtydligas.

Socialförvaltningen anser att grunden till att noggrant utreda faderskapet inte bara har varit för att fastställa det juridiskt för att till exempel tillförsäkra barnets

försörjning eller arvsrätt utan också varit för barnets psykologiska intresse att känna till sitt ursprung, socialt intresse samt biologiska intresse utifrån medicinska aspekter när det till exempel gäller genetiska sjukdomar. I takt med att nya sätt att bli förälder har utvecklats kan man därför ifrågasätta den oskrivna regeln om att den som fött barnet automatiskt är förälder. Barn som kommer till genom metoden äggdonation kommer då undantas de utredningsstegen och rätten till sitt ursprung kommer inte gälla för dessa barn.

Särskilda regler när det inte är känt eller är oklart vem som har fött ett barn

Det finns inte några särskilda regler om utredning av moderskap förutom om det är oklart vem som har fött barnet/att moderskapet ifrågasätts. Om så är fallet får talan om fastställande föras enligt reglerna i 13 kap. 2 § rättegångsbalken. Detta medför till exempel att socialnämnden inte har någon lagstadgad skyldighet att försöka utreda vem som har fött ett barn, vilket medför en risk att socialnämnder gör olika när ett fastställande av moderskap behöver göras. Utredaren anger att ett barn har rätt att få klarhet om sitt ursprung och rätten att få klarhet om sitt ursprung omfattar rätten att få kännedom om båda sina föräldrar, även den förälder som har fött barnet.

Utredaren föreslår därför att det införs en lagstadgad skyldighet i föräldrabalken för socialnämnden att försöka utreda vem som har fött ett barn om detta är oklart eller inte är känt. Detta även om utredarens undersökning gällande behovet av en rättslig prövning av moderskap i regel endast uppstår när ett barn invandrat till Sverige och dokumentation saknas för att Skatteverket ska kunna registrera barnets moderskap i folkbokföringen. Skyldigheten bör, i likhet med vad som gäller för föräldraskap för den som inte har fött barnet, omfatta barn som inte har fyllt 18 år och som har sin hemvist i Sverige.

Utredaren har också kommit fram till att socialnämnden ska ha en skyldighet att verka för en rättsgenetisk undersökning när nämnden bedömer att det finns ett behov av en sådan och att detta bör gälla oavsett om utredningen avser frågan om vem som har fött barnet eller föräldraskapet för den som inte har fött barnet. Socialförvaltningens uppfattning är att det är bra med ett förtydligande kring vilka skyldigheter socialnämnden har, men rättsgenetisk undersökning kommer inte att vara applicerbart vid en äggdonation.

Hävande av föräldraskap

Utredaren uppger att det uttrycks oro för att reglerna om hävande av föräldraskap inte är förenliga med barnets bästa med hänvisning till att de inte är anpassade till de olika sätt som idag finns för att skaffa barn och att bli förälder.

Utredaren uppger att det är relativt ovanligt att föräldraskap hävs och än mer sällsynt att barnet och föräldern tvistar i frågan. Detta innebär dock inte att dagens reglering är lämplig ur ett barnrättsperspektiv. Reglerna ger exempelvis inte något utrymme att beakta barnets eventuella intresse av att behålla ett befintligt föräldraskap och i utredarens undersökning framgår i ett antal mål att det ifrågasätts om det är till barnets bästa att föräldraskapet hävs. Sådana invändningar förekommer alltså trots att de i dag saknar rättslig relevans och gemensamt för dessa mål är att det handlar om situationer där hävande frågan uppkommer senare i barnets liv och någon av parterna – antingen barnet eller föräldern – motsätter sig att föräldraskapet hävs. Ett hävt föräldraskap kan leda till att barnet helt förlorar kontakten med någon som under lång tid har varit den som stått barnet närmast och det kan även innebära, om det hävda föräldraskapet inte ersätts med ett nytt, att barnet kan hamna i en sämre ekonomisk situation.

Utredarens bedömning är således att även om det rör sig om ett relativt litet antal föräldraskap som hävs per år så behöver en ändring av reglerna om hävande av

föräldraskap övervägas. Regleringen bör dock innehålla begränsning att häva ett föräldraskap för den förälder som inte har fött barnet.

Utredaren föreslår att en förälder ska väcka talan om hävande av ett presumerat föräldraskap inom tre år från barnets födelse. Om föräldraskapet har fastställts genom bekräftelse ska talan väckas inom tre år från det att föräldraskapet fastställdes. En talan som väcks efter tidsfristens utgång får endast prövas om det finns synnerliga skäl för det.

Utredaren anger också att barn även framöver bör ha en obegränsad rätt att väcka talan. Barnets talan ska då alltid föras av en god man om barnet är yngre än 15 år och motpart i ett mål om hävande av föräldraskap.

Barnets förmyndare, i regel den förälder som har fött barnet, ska inte längre ha rätt att föra barnets talan. I stället ska den förälder som har fött barnet ha en självständig rätt att väcka talan om hävande av föräldraskap, dock med samma inskränkningar som ska gälla för den andra föräldern. Socialförvaltningen ställer sig bakom utredarens uppfattning, men framhåller att det är av yttersta vikt att det finns en tydlighet i regleringen kring vem som kan väcka talan om hävande av föräldraskap

Behovet av ändringar i lagen om rättsgenetisk undersökning vid utredning av faderskap

Vanligen skapas ett barns föräldraskap utan någon rättsgenetisk undersökning och i de få fall när en sådan undersökning krävs genomförs den vanligtvis på frivillig väg. Det är således relativt ovanligt med domstolsbeslut om rättsgenetisk undersökning och samtidigt är det av vikt att domstol kan besluta om rättsgenetisk undersökning när det är motiverat: Detta för att ett barn ska få kunskap om sitt genetiska ursprung. I dag kan domstol bara besluta om rättsgenetisk undersökning vid utredning av faderskap och inte för att utreda vem som har fött barnet eller vem som är barnets förälder enligt 1 kap. 9 § föräldrabalken. Detta beror på att lagen om rättsgenetisk undersökning vid utredning av faderskap endast är tillämplig när den genetiska kopplingen är relevant för det rättsliga föräldraskapet.

Utredarens uppfattning är att lagens tillämpningsområde bör utvidgas till att innefatta alla situationer när den genetiska kopplingen är avgörande för det rättsliga föräldraskapet.

Socialförvaltningens uppfattning är att utredarens uppfattning är bra, men ser att det fortsatt inte står klart att äggdonationer inkluderas. Detta är något som socialförvaltningen anser bör klargöras så att även dessa barn kan få kunskap om sitt genetiska ursprung.

Behovet av ändringar i reglerna om föräldraskap i internationella situationer

Föräldrabalken styr reglerna om föräldraskap i svenska förhållanden och vid anknytning till ett annat land än Sverige styrs förhållandena mellan enskilda av den svenska internationella privat- och processrätten.

Gällande reglering av frågor om föräldraskap i internationella situationer finns idag huvudsakligen i två regelverk – lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor (1985 års lag) och lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden (1979 års lag).

Utredaren föreslår att de svenska bestämmelserna om föräldraskap i internationella situationer som i dag finns i ovanstående nämnda lagar ska samlas i en ny lag. Detta för att få en mer sammanhållen och lättöverskådlig lagstiftning

Utredaren föreslår även att den nya regleringen bör utvidgas till att omfatta föräldraskap för den som fött barnet och att det alltid är svensk lag som ska tillämpas i frågor som rör den som fött barnet. Ny lag föreslås även gälla i fler situationer när det gäller föräldraskapet för den som inte fött barnet, men regleringen kommer inte vara tillämplig på frågor som rör föräldraskap för tilltänkt förälder genom

surrogatarrangemang i utlandet.

Socialförvaltningen är av uppfattningen att även surrogatarrangemang inte är reglerat i svensk lag förekommer det och således behöver det tydliggöras hur hanteringen av dessa ska se ut.

Följdändringar

Utredarens förslag till förändringar motiverar ett flertal följdändringar. Merparten av följdändringarna handlar om att ersätta ”mor”, ”far” och ”förälder enligt 1 kap. 9 § föräldrabalken” med ”förälder” i de författningar som innehåller någon av termerna. Detta är något som socialförvaltningen ställer sig bakom och anser är bra.

Utökade möjligheter till adoption

Regelverket kring adoption innehåller begränsningar av vem som får adoptera. Till exempel är det bara makar och sambor som får adoptera tillsammans och som genom styvbarnsadoption kan åstadkomma ett gemensamt föräldraskap. Detta skapar problem för de makar eller sambor som vill styvbarnsadoptera eller adoptera ett barn som varit familjehemsplacerat hos dem. Det skapar även problem när makar eller sambor vill adoptera ett barn som de är eller har varit särskilt förordnad vårdnadshavare för, eller när en make eller sambo som varit ensamstående familjehemsförälder vill adoptera det barn som varit familjehemsplacerat hos honom eller henne utan sin partner eller när en efterlevande make eller sambo ensam vill kunna adoptera.

Idag är det relativt vanligt att underåriga barn eller vuxna barn har föräldrar som separerat och det är även vanligt med föräldrar som har nya relationer. Separation mellan ett barns föräldrar innebär i regel en stor förändring för familjen, men det behöver inte innebära negativa konsekvenser för barnet. Forskning visar att det är barns utsatthet för konflikter som utgör risk för psykisk och fysisk ohälsa och inte själva separationen eller att någon eller båda föräldrarna har en ny partner.

Utredarens förslag är därför att makar och sambor som är eller har varit familjehemsföräldrar eller särskilt förordnade vårdnadshavare för ett barn ska kunna adoptera barnet gemensamt även efter en separation. Vidare föreslås att tidigare makar och sambor ska kunna skapa ett gemensamt föräldraskap genom styvbarnsadoption något som inte ska kunna begränsas av om någon av de tidigare makarna eller samborna har gift sig eller blivit sambo med en ny partner utan adoption ska kunna ske utan medverkan av ny partner.

Liksom i andra fall av gemensam adoption ska den som har adopterats anses som de tidigare makarnas eller sambornas gemensamma barn.

Vid en styvbarnsadoption av en avlidens make eller sambos barn, ska dock den efterlevande maken eller sambon ha ensam vårdnad om barnet.

Utredaren föreslår även att en make eller sambo som är eller har varit ensamstående familjehemsförälder eller särskilt förordnad vårdnadshavare, eller som har varit familjehemsförälder eller särskilt förordnad vårdnadshavare tillsammans med en partner som senare avlidit, ska kunna adoptera utan sin nya partner.

Förslagen uppges innebära att vissa generella hinder mot adoption slopas, men inte att de medför några förändringar i övrigt. För att en adoption ska beviljas kommer det även fortsättningsvis krävas att den bedöms vara lämplig och att övriga förutsättningar för adoption ska vara uppfyllda. Exempelvis ska barnets bästa ges största vikt när barnet är under 18 år och som regel ska samtycke krävas från ett barn som har fyllt 12 år och från barnets andra förälder om barnet är underårigt och den andra föräldern är vårdnadshavare. Vidare ska barnets åsikter anses ha betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Socialförvaltningens uppfattning är att detta är bra beslut, men framhåller att det är viktigt att personens relation till barnet sedan lång tid är befast.

Åtgärder för familjer där fler än två vuxna tar föräldraansvar

Utredarna uppger att den familjerättsliga lagstiftningen inte är anpassad till att barn växer upp i andra familjer än kärnfamiljer. Detta i kombination med att många barn idag växer upp i andra familjer än traditionella kärnfamiljer ger att utredaren bedömer att anpassning behöver ske för att stärka barnets rätt till de vuxna som barnet betraktar som sina föräldrar.

Ovanstående grundtanke anser socialförvaltningen är god.

Förutsättningarna för barn att upprätthålla en relation med sina sociala föräldrar efter en separation eller en förälders dödsfall behöver förbättras

De band som finns mellan ett barn och en så kallad social förälder, en icke rättslig förälder eller vårdnadshavare som tar föräldraansvar för barnet, kan vara lika starka som till en rättslig förälder och utredaren framhåller att det är viktigt att denna relation erkänns samt att det finns en trygghet och förutsebarhet för alla barn oavsett vilken familj de växer upp i.

Nuvarande familjerättsliga lagstiftning utgår från kärnfamiljen vilket innebär att det kan finnas svårigheter för sociala föräldrar att ta föräldraansvar. Exempelvis är det oftast så att en social förälder inte får tillgång till information från skolan eller vården samt att det kan ge den sociala föräldern svårigheter att vara delaktig i frågor som rör barnet, något som kan gå ut över barnet.

Utredaren anger även att lagstiftningen brister när det gäller barns förutsättningar att upprätthålla sin relation med en social förälder om det uppstår konflikter i samband med en separation eller en förälders dödsfall.

Utredaren har landat i att överväganden kring detta ska utformas utifrån barnets bästa och att barnets rätt till sociala föräldrar i första hand ska bygga på samförstånd och delegation av ansvar och inte ett utökat antal vårdnadshavare.

I utredningen har gällande bestämmelser kring barns rätt till umgänge med andra än rättsliga föräldrar stått i centrum då det idag endast är socialnämnden som är behörig att väcka en talan om umgänge med någon annan som står barnet nära, än en rättslig förälder. Utredaren visar på att det endast är i ett fåtal fall som dessa bestämmelser tillämpas, något som kan peka på ett reformbehov eller att det praktiska behovet av regelverket är begränsat.

Utredaren beskriver också att ur ett barnrättsperspektiv så väger ett barns rätt att upprätthålla en för barnet viktig relation till en person som i praktiken fungerat som en förälder betydligt tyngre, när det kommer till umgänge, än till en närstående som barnet har en annan form av relation till. Detta även om det är emot vårdnadshavares vilja.

Utredarens bedömning är således att barns rätt till umgänge med såväl rättsliga som sociala föräldrar bör vara mer lika än den är idag och för att stärka barns rätt till de vuxna som de ser som sina föräldrar, när de växer upp i familjekonstellationer där det råder viss oenighet mellan rättsligt och socialt föräldraskap, bör rättsliga anpassningar göras.

Utredaren har också tittat på sociala föräldrars möjlighet att utöva föräldraansvar i vardagen och visat på svårigheter framför allt när det kommer till att logga in på digitala plattformar inom exempelvis skola samt hälso- och sjukvård och det råder stor osäkerhet hos många aktörer kring i vilken utsträckning det är möjligt att tillmötesgå och involvera en social förälder.

Socialförvaltningen anser att grundtanken för dessa förslag är klok och ser positivt på att utredaren analyserat fördelar och nackdelar med en hel del åtgärder och utifrån det kommit fram till ett antal förslag.

Utredarens förslag

Information

Utredaren anger att det är ovanligt att familjer, där det är fler än två vuxna som tar föräldrans ansvar, använder sig av fullmakter. Detta både på grund av att det uppges vara krångligt, men också för att de inte tycks veta att möjligheten finns. Samtidigt framkommer att de som använt sig av fullmakter upplever att det fungerar väl.

Utredaren uppger också att bestämmelserna kring barns umgänge med andra än rättsliga föräldrar sällan tillämpas. Något som kan bero på att sociala föräldrar inte känner till reglerna.

Utredarens bedömning är därför att behov finns av samlad och enkel information om regler som inkluderar sociala föräldrar och de möjligheter som finns att ge sociala föräldrar rättsliga mandat.

Utredare föreslår utifrån ovanstående att myndigheten för familj rätt och föräldraskapsstöd (MFoF) ges i uppdrag att genomföra informationsinsatser med målet att öka kunskapen om de regler som finns och som kan underlätta för barn och familjer där det finns sociala föräldrar.

Detta förslag anser socialförvaltningen är mycket bra.

Föräldrafullmakt

Som tidigare nämnts framhåller utredaren att familjer där sociala föräldrar tar ett omfattande föräldrans ansvar upplever svårigheter i vardagen när det kommer till exempelvis inloggning i digitala plattformar. Inloggning i dessa plattformar är behörighetsstyrd och kontrolleras gentemot folkbokföringen.

För att åstadkomma en verklig förändring för sociala föräldrar föreslår utredaren att en ny form av fullmakt införs – föräldrafullmakt. En fullmakt som registreras i folkbokföringen, som följer en förutbestämd och i lag angiven behörighet, och som ger sociala föräldrar en mer generell behörighet att hantera frågor som rör barnet.

Förslaget innebär att barnets vårdnadshavare kan lämna en föräldrafullmakt genom anmälan till Skatteverket. Om ett barn har fyllt 12 år ska det i regel lämna samtycke till anmälan om föräldrafullmakt och en föräldrafullmakt upphör att gälla när barnet fyller 18 år eller när det avregistreras från folkbokföringen.

Fullmakten ska i regel upphöra om vårdnaden om barnet ändras och fullmaktsgivaren har möjlighet att återkalla fullmakten. Även barn som fyllt 12 ska kunna begära att fullmakten upphör att gälla.

Skatteverkets beslut om föräldrafullmakter ska kunna överklagas, men beslut ska gälla omedelbart.

Föräldrafullmakter ska inte kunna överlåtas utan är personliga och uppdraget som fullmaktshavare ska göras i enlighet med barnets bästa samt i takt med barnets stigande ålder och utveckling. I vissa särskilda undantagsfall ska fullmaktshavaren följa instruktioner som lämnats av vårdnadshavaren och samråda med honom eller henne i viktiga frågor.

Utredaren föreslår även att det ska finnas särskilda bestämmelser om skadeståndsansvar för fullmaktshavaren både gentemot vårdnadshavaren och tredje man och vidare att socialnämnd inte kan bortse från föräldrafullmakt vid exempelvis anmälan av oro samt att socialnämnd inte bör ges möjlighet att återkalla föräldrafullmakter.

Utöver ovanstående anger utredaren att det inte kommer finnas en skyldighet för kommuner och regioner att godta en föräldrafullmakt. Det är i stället upp till varje kommun och region att bestämma på vilket sätt och i vilken utsträckning enskildas önskemål om att använda föräldrafullmakt ska tillgodoseas.

Socialförvaltningen är av uppfattningen att ovanstående bedöms vara bra, men anser att det blir mycket problematiskt och oklart om det frivilligt för kommunerna att godta föräldrafullmakter och det således blir olika från kommun till kommun.

Socialförvaltningen är även av uppfattningen att det är att lägga stort ansvar(makt) på en ungdom om, som förslaget anger, barn över 12 år ska kunna säga upp föräldrafullmakten.

Barns rätt till umgänge med sociala föräldrar stärks

Utredaren föreslår att det ska införas en självständig talerätt i frågor om umgänge för den som anses vara en särskild umgängespersion, en person som barnet anses ha motsvarande relation till som till en förälder. Något som enligt utredaren skulle minska risken för att konflikt mellan vuxna skulle leda till att barn förlorar kontakt med någon som barnet ser som sin förälder.

Utredaren föreslår vidare att förfarandet för och genomförandet av ett umgänge ska tillämpas på samma sätt för en förälder som för en särskild umgängespersion. Detta med hänvisning till att barnet ska ha en förälder-barnförhållande till den särskilda umgängespersionen.

Om ett barn ska ha umgänge med flera personer uppges att särskilda överväganden kommer krävas och vid prövning av ett umgänge måste alltid hänsyn tas till barnets bästa och dess behov av en stabil och sammanhållen vardag.

Socialförvaltningen är här av uppfattningen att det finns en övertro till att en rättsprocess ska lösa relationsproblem för barnen. Vi upplever att de ärenden som redan finns idag med närstående (tex mormor) som ansöker om umgänge med ett barn sällan går till beslut om att väcka talan i domstol, då det inte anses vara barnets bästa att ha umgänge med någon mot vårdnadshavarens vilja. Dessa ansökningar leder oftast till att socialnämnden försöker hjälpa till att lösa konflikten och hitta ett sätt för umgänge som vårdnadshavarna kan samtycka till, men om det inte är möjligt är det sällsynt att bedömningen görs att ett annat beslut från domstol ska hjälpa barnet att upprätthålla den kontakten på ett tryggt och bra sätt. Konflikter och rättsprocesser gynnar inte relationer utan leder oftast till att socialnämnden medverkar till att utsätta barnet för ännu en uppslitande situation. Är vårdnadshavarna skilda kan de ha olika uppfattning i frågan, vilket kan göra att det blir flera parter som ska ha talerätt i frågan.

Utökade möjligheter till samarbetssamtal

Att ett barn blir involverat i rättslig tvist ska så långt det är möjligt undvikas.

Utredaren föreslår därför att kommunernas skyldighet att erbjuda samarbetssamtal utökas så att den omfattar samtal om enighet rörande umgänge mellan barnets vårdnadshavare och särskild umgängespersion. Dessa samtal ska även kunna innefatta barnets personliga angelägenheter rörande annat än umgänge även om det inte kan innefattas i ett verkställbart avtal.

Utredaren avslutar med att det är viktigt att vuxna, i fler familjekonstellationer än idag, kan få hjälp att hitta samförstånds lösningar utifrån barnets bästa.

Socialförvaltningen anser att utredarens ställningstagande här är mycket bra då detta möjliggör att ett arbete kan göras med relationer och att hitta möjliga lösningar som tillgodoser barnets bästa och barnets rätt till relationer med, för dem, viktiga personer.

Större möjligheter att ta hänsyn till barnets bästa när vårdnaden bestäms efter en förälders eller en vårdnadshavares död

Det finns vårdnadshavare som är mer eller mindre frånvarande i barns liv vilket kan göra att en nära relation uteblir. I fall där en boendeförälder dör kan barn idag därför tvingas flytta från en social förälder till en förälder som barnet hittills endast haft begränsad kontakt med. Om fallet är sådant att barnet bott med en förälder och dennes make eller sambo – en social förälder – så kan det istället vara bäst för barnet att bo kvar med den sociala föräldern.

Utredaren föreslår därför att det införs regler som möjliggör att hänsyn tas till barnets

boendesituation när vårdnaden ska bestämmas efter en förälders död även när den efterlevande föräldern varit del i vårdnaden sedan tidigare.

Förslaget anger att domstol, på talan av socialnämnden, ska flytta över vårdnaden från den efterlevande föräldern till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. En sådan talan ska väckas inom sex månader efter föräldrarnas död.

Utredaren bedömer samtidigt att fall av vårdnadsöverflyttningar kan komma att bli aktuella när den rättsliga efterlevande föräldern och den sociala föräldern som barnet levt med är överens. Med hänvisning till sådana situationer föreslår utredaren att den efterlevande föräldern ska kunna ansöka hos domstol om att få utöva vårdnaden tillsammans med en viss person. I den här speciella situationen ska det inte krävas äktenskap eller samboförhållande för gemensam vårdnad.

Utredaren anger vidare att denna möjlighet ska finnas både när den efterlevande föräldern är vårdnadshavare sedan tidigare och när han eller hon delges vårdnaden i samband med dödfallet. Ansökan ska handläggas som ett domstolsärende.

Utredaren anger även att motsvarande regler ska gälla när ett barn står under vårdnad av två särskilt förordnade vårdnadshavare och en av dem avlider.

Ovanstående är något som socialförvaltningen upplever som en trygg reglering.

Utredarens bedömning

Utredaren anger att givna förslag bedöms få positiva konsekvenser för framför allt barn och unga samtidigt som risken för fel i rättstillämpningen minskar med en enkel, tydlig och överskådlig reglering.

Föreslagna ändringar av den föräldraskapsrättsliga regleringen bedöms innebära att reglerna blir lika för alla barn, oavsett vilken familjekonstellation barnet lever i samt att barns rätt till sina föräldrar stärks. Sammantaget är bedömningen att föreslagna förändringar bättre tillgodoser barnets behov av trygghet samt barnets rätt att bibehålla och utveckla relationerna med de vuxna som barnet betraktar som sina föräldrar.

Vidare är utredarens bedömning att förslagen får positiva konsekvenser för de vuxna som finns i barnets närhet, såväl rättsliga föräldrar som sociala föräldrar och flera förslag bedöms främja hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter samt få positiva, om än begränsade, konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män.

Utredaren anger att visst ökat åtagande samt försumbara kostnadsökningar för kommunerna tillkommer. Förslagen bedöms dock vara proportionerliga och kommer därför inte kräva aktualisering av den kommunala finansieringsprincipen.

Ikraftträdande

Utredningens förslag är att föreslagna ändringar ska träda i kraft den 1 januari 2024.

Bedömning

Socialförvaltningens sammantagna bedömning är att utredningens förslag till förändringar i likhet med utredarens syfte ger en tydligare och mer modern föräldraskapsrättslig reglering, utökade möjligheter till adoption och åtgärder som ger bättre förutsättningar för familjer där fler än två vuxna tar föräldrans ansvar vilket innebär förändringar av stor betydelse för enskilda.

Vidare bedömer socialförvaltningen att införandet av ordet *förälder* i stället för moder alternativt fader verkligen ger en mer jämställd lagstiftning oavsett familjekonstellation.

Socialförvaltningen bedömer dock att barn som tillkommer genom äggdonation inte inkluderas på ett jämställt sätt i de nya förslagen, att det blir problematiskt och oklart om det blir frivilligt för kommuner och regioner att godta föräldrafullmakter samt att

förslaget att ge barn över 12 år möjlighet att kunna få en föräldrafullmakt att upphöra att gälla är att lägga väldigt stort ansvar på barn och unga.
Socialförvaltningen bedömer även att en alltför stark tro läggs på att en rättsprocess ska lösa frågan om umgänge mellan barn och en social förälder.
Konflikter och rättsprocesser gynnar inte relationer utan leder ofta till att socialnämnden medverkar till att utsätta barnet för ännu en uppslitande situation.

Vidare anser socialförvaltningen att de ärenden som finns redan idag med närstående (till exempel mor- eller farföräldrar) som ansöker om umgänge sällan går till beslut om att väcka talan i domstol. Detta då det inte anses vara barnets bästa att ha umgänge med någon mot vårdnadshavarens vilja. Socialnämnden hamnar då i att försöka hjälpa till att lösa konflikten och hitta ett sätt för umgänge som vårdnadshavarna kan samtycka till, men om det inte är möjligt är det sällsynt att bedömningen görs att ett annat beslut från domstol ska hjälpa barnet att upprätthålla den kontakten på ett tryggt och bra sätt.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse, daterad 2022-12-27

Yttrande, daterat 2023-02-09

Remiss av SOU 2022:38, Alla tiders föräldraskap – ett stärkt skydd för barns familjeliv, del 1 och 2

Marica Gardell
Socialdirektör

Skickas till

Justitiedepartementet, diarienummer Ju2022/02331

Hanna Ogestad, avdelningschef Individ- och familjeomsorgen

Eva Hall, Enhetschef Enheten för familjehem och familjerätt